

СОЦІАЛЬНА І ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-1-09>
УДК 351.777:502.17-049.5(477)

Радченко Оксана Олександрівна,
кандидат наук з державного управління, доцент,
докторант кафедри соціальної та гуманітарної політики
навчально-наукового інституту “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

e-mail: ooradchenko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9286-0240>

ФЕНОМЕН ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТІЙНІ ПІДХОДИ В КОНТЕКСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. У статті аналізується феномен екологічної безпеки як одне з найважливіших питань сьогоденної дійсності, що відображає вплив людської діяльності в різних галузях на навколишнє природне середовище гострою та є нагальною проблемою сучасності, що актуалізує потребу наукового осмислення явищ і процесів як глобальних екологічних змін так і безпосередньо впливу людини на стан навколишнього середовища в контексті публічного управління та регулювання процесами забезпечення екологічної безпеки національних держав та усєї світової спільноти.

Внаслідок широкої наукової уваги та інтенсивності розкриття проблематики феномену екологічної безпеки в науковому дискурсі є невідворотнім різнобій у тлумаченні й розумінні окремих наукових категорій та дефініцій логічного ланцюжка понять, пов'язаних з кореневим поняттям, в якості якого в даному випадку й виступає екологічна безпека. Певним вирішенням даного наукового протиріччя є запропоноване в даній статті розкриття взаємозв'язку основних дефініцій категоріально-понятійного апарату публічного управління в контексті наукової уваги до двох взаємозалежних і водночас відносно самостійних гілок кореневого поняття «екологічна безпека», де перша розглядає безпеку людини та її життєдіяльності, а друга – безпеку в державному вимірі.

Науковий дискурс проблематики екологічної безпеки демонструє різні підходи і бачення дотичних категорій і понять, проте є єдиним в розумінні того, що в сучасній філософії публічного врядування гостро постає питання сталого розвитку і зменшення антропологічного навантаження на ноосферу, раціонального використання природних ресурсів з поступовим переходом від вуглеводневої енергетики до відновлюваної, збалансованої взаємодії людини з життєвим середовищем для майбутніх поколінь.

Ключові слова: екологічна безпека, екологічна політика, сталий розвиток, публічне управління, сталий розвиток, сталість ресурсів, збалансований розвиток.

Як цитувати: Радченко О. О. Феномен екологічної безпеки: категоріально-понятійні підходи в контексті публічного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2023. № 1 (62). С. 155–171. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-1-09>

In cites: Radchenko, O.O. (2023). A phenomenon of environmental security: categorical and conceptual approaches in the context of public governance. *Pressing Problems of Public Administration*, 1 (62), 155–171. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-1-09> [in Ukrainian].

Актуальність дослідження. Протягом багатьох тисячоліть діяльність людської цивілізації на нашій планеті носить природо-перетворюючий характер, що значно інтенсифікувався з переходом до індустріального та постіндустріального господарчого укладу. Масштабна індустріалізація супроводжувалася пришвидшеним виснаженням природних копалин та геометричним збільшенням шкідливих викидів в природне середовище людини. В результаті критичного наростання антропогенного впливу на ноосферу загострилося принципове протиріччя існування людської цивілізації – протиріччя між зростаючими потребами у споживанні природних благ заради подальшого відтворення й самозбереження людських спільнот та спроможністю природного комплексу Землі забезпечити бажаний рівень споживання.

За визначеннями експертів на сьогодні неймовірними темпами скорочуються придатні для звичного режиму життя і пригідні для землеробства площі земної поверхні. Клімат все більше змінюється, викопних ресурсів вже недостатньо для розвитку найбільших світових економік. У близькій перспективі виникнення збройних конфліктів за володіння ресурсами, катастрофічні зміни клімату, відсутність питної води і неможливість життя людей на більшій частині планети. Це протиріччя поставило на порядок денний цивілізації питання її подальшого виживання, що обрало характер проблеми глобальної екологічної безпеки.

Постановка проблеми. У конституціях більшості країн та в засадничих документах ООН зазначається, що одним з ключових прав людини є право на життя, право на чисте та безпечне природне середовище, однак, попри постійну стурбованість міжнародних інституцій та їх заклики про створення більш безпечного довкілля, проблеми екологічної безпеки життєдіяльності людства тільки наростають. Наслідком інтенсифікації діяльності людини, – зазначає Г. М. Клешня – «є зміни теплового режиму планети, складу атмосфери й світового океану, фону радіоактивності, співвідношення водойм та суші в окремих регіонах. Невтішні прогнози щодо накопичення цих негативних факторів зумовляють небезпеку переходу екологічної кризи в екологічну катастрофу, що загрожує загибеллю всієї цивілізації» [10, с. 59–60].

Від початку XXI століття в Україні також значно зросло забруднення навколишнього природного середовища, його виснаження, руйнування в результаті впливу швидкості розвитку виробництва, збільшення міської агломерації, зростання кількості відходів, господарської й іншої діяльності, що супроводжуються наростанням проблеми екологічної безпеки, що й обумовлює необхідність наукового вивчення проблематики сучасних викликів екологічної безпеки для систем публічного врядування в глобальному та національно-державному вимірі.

Все це вимагає від політиків, управлінців, науковців сфери публічного управління прискіпливої уваги до стану, тенденцій та перспектив як глобальних домовленостей щодо зменшення існуючих загроз ноосфері планети, так і політики національних держав з вирішення проблем екологічної безпеки, вироблення та здійснення узгоджених принципів і механізмів для забезпечення належного стану ноосферного середовища. Отже, екологічна безпека як одне з найбільш гострих питань сьогодишньої дійсності, що відображає вплив людської діяльності в різних галузях на навколишнє природне середовище гострою та нагальною проблемою сучасності. Це актуалізує потребу наукового

осмислення явищ і процесів як глобальних екологічних змін так і безпосередньо впливу людини на стан навколишнього середовища в контексті публічного управління та регулювання процесами забезпечення екологічної безпеки національних держав та усієї світової спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що проблематика екологічної безпеки активно розроблюється в сучасному науковому дискурсі. Так пошукова система Національної бібліотеки імені академіка В. Вернадського за ключовими словами «екологічна безпека» видає понад 1000 статей в наукових журналах та понад 3000 публікацій реферативної бази. З-поміж такої кількості наукових джерел важко виокремити тих чи інших дослідників, охарактеризувати їхній особистий внесок в теорію і практику екологічного менеджменту, проте варто назвати імена тих, на праці яких спиратиметься дана наукова розвідка. Зокрема, це А. Амбер [1], О. Березовська-Чміль [2], О. Беспалова [3], Г. Буканов [4], Д. Ветвицький [5], Т. Гарасимів та Т. Дашко [6], А. Головач [7], І. Доронін [8], Д. Зеркалов [9], Т. Іванова [10], О. Калашник [11], Г. Калетник та С. Лутковська [12], Г. Клешня [13], І. Коваленко [14], Ю. Корнєєв [15], Ю. Краснова [16], О. Лазор [17], О. Латишева [18], Н. Нестеренко [19], Ю. Пахолок [20], С. Пономаренко [21], О. Радченко та О. Крюков [28], С. Совгіра [22], Т. Сич [23], С. Толочко та Н. Шевченко [24], В. Форсюк [25], А. Юрченко [26], Р. Метт'ю та Р. Флорйд [27] та ін.

З урахуванням інтенсивності розкриття проблематики феномену екологічної безпеки вбачається невідворотним різнобій у тлумаченні й розумінні окремих наукових категорій та дефініцій логічного ланцюжка понять, пов'язаних з кореневим поняттям, в якості якого в даному випадку й виступає екологічна безпека. Таким чином, маємо підстави вважати невирішеними раніше питання розкриття взаємозв'язку категоріально-понятійного апарату публічного управління та екологічної безпеки.

Мета дослідження полягає в опрацюванні й систематизації наукових категорій, понять і дефініцій сфери публічного управління та адміністрування, дотичних проблематики забезпечення екологічної безпеки.

Застосована методологія і методи. Загальнонаукова універсальна процедура формування категоріально-понятійного апарату полягає у формалізації та систематизації знань в певній галузі науки. Методологічна сутність такої формалізації в найбільшому узагальненні передбачає аналіз наукового дискурсного поля на основі абстрагування (як процесу видалення з подальшим ігноруванням другорядних і несуттєвих ознак досліджуваного явища), розчленування наукової категорії на первинні складові та наступного агрегування найбільш типових та істотних характеристик, що є притаманними усьому класу/виду досліджуваного явища й водночас унікальними, які власне й виокремлюють дану наукову категорію серед усіх інших. У більш розгорнутому плані «сучасна методологія науки використовує цілий комплекс понять з логіки, а саме: абстракція, аргумент, верифікація, диз'юнкція, доказ, класифікація, коло в доведенні, кон'юнкція, логічні помилки, логіка дослідження, логічне структурування, метатеорія, семіотика, семантика, поділ обсягу поняття, постулат, формальна логіка та інше» [23, с. 125].

В контексті предмету нашого дослідження практичне значення процедури формування категоріально-понятійного апарату полягає в тому, що

більш чітке, глибоке й досконале опрацювання певних наукових категорій, понять та дефініцій сфери публічного управління та адміністрування, тим досконаліше саме публічне управління як таке, тим якісніше й точніше воно здатне регулювати суспільно-владні відносини.

Виклад основного матеріалу дослідження. За своєю лексично-семантичною побудовою словосполучення «екологічна безпека» складається з двох слів – головного та підрядного. Головним тут виступає іменник «безпека», який наводиться у називному відмінку та позначає собою принципову сутність явища. Слово «екологічна», що відповідає на питання «яка?» являє собою прислівник – незмінну самостійну частину мови, що виражає ознаку дії, стан предмета або ознаку якості. В даному випадку «екологічна» виражає ознаку якості безпеки та сферу її охоплення. Отже, якщо «екологічна безпека» є кореневим словосполученням для усього досліджуваного нами категоріально-понятійного апарату, то поняття «безпека» є кореневим для власне цього словосполучення.

Таким чином розпочинати маємо саме з безпеки. Насамперед, зазначимо, що поняття «безпека» є нероздільним з поняттям «небезпека», оскільки вони обидва означають певний стан життєздатності людини, громади, держави, живої істоти або навіть цілої планети та одночасно – суб'єктивне сприйняття тих чи інших факторів, що впливають на життєстійкість та подальше відтворення життєвого циклу даного суб'єкта (в контексті науки публічного управління обмежимо коло суб'єктів до максимально узагальнюючи можливих: **людина** – індивід, громада, суспільство та **держава** – людство в цілому).

Зазвичай, чинники життєстійкості суб'єкта носять назву «ризик», «загроза», «виклик» тощо й у разі якщо вони спроможні завдати шкоду або спричинити загибель суб'єкта останній сприймає свій стан як «небезпеку», у разі ж відсутності такого розвитку подій – як «безпеку». Так, ризики й загрози екологічного характеру визначаються професором Т. Івановою як «прогнозовані наслідки або потенційні сценарії розвитку подій катастрофічного характеру, які обумовлені змінами стану навколишнього середовища і здатні завдати шкоди життєво важливим інтересам особистості, суспільства, держави, світового співтовариства» [8, с. 79]. В цілому сфері екології існуючі негаразди, ризики й загрози набрали такого розміру, що сформува-ли глобальні екологічні виклики всьому людству. Наукові дослідження підтверджують тісний взаємозв'язок безпеки людини, екологічної і національної безпеки держави та глобальних екологічних загроз ноосфері як природного середовища життєдіяльності людських спільнот.

Отже, якщо «безпека» є кореневим для поняття «екологічна безпека», то «людина» й «держава» є ключовими суб'єктами усієї науки публічного управління. Це означає, що у понятійному ланцюжку досліджуваної проблематики має місце перше розгалуження на дві відносно самостійні гілки, де перша розглядає безпеку людини та її життєдіяльності, а друга – безпеку в державному вимірі. В такому випадку можемо говорити про сімейство споріднених категорій і понять які складають собою логічний ланцюжок категоріально-понятійного апарату науки публічного управління, який схематично може бути представлений у наступному вигляді (див рис. 1.)

Рис. 1. Категоріально-понятійний апарат родини кореневого феномену «екологічна безпека» в контексті науки публічного управління

Fig. 1. Categorical and conceptual apparatus of the family of the root phenomenon «ecological safety» in the context of the science of public administration

Далі розглянемо більш конкретно основні поняття зазначеного на рис. 1. апарату науки публічного управління у їх логічному взаємозв'язку.

Концепт «безпека» – «це створення умов відсутності загроз життєво важливим інтересам людини (життю, здоров'ю, добробуту) для задоволення її соціальних та духовних потреб» [24, с. 250]. З самого визначення є очевидним, що безпека як явище завжди безпосередньо пов'язана з людиною та є одним з проявів її відчуттів. Безпека людини або антропологічна безпека зосереджує увагу на індивідуумі та його невід'ємних природних правах, одним з яких є право на безпеку життєдіяльності, закріплене в конституціях переважної більшості держав світу.

Так, за Д. Зеркаловим «кожен громадянин України має право на: безпечне для його життя та здоров'я довкілля; участь в обговоренні проектів

законодавчих актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан довкілля, та внесення пропозицій до державних та господарських органів, установ та організацій з цих питань; участь в розробці та здійсненні заходів з охорони довкілля, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів; об'єднання в громадські природоохоронні формування; одержання у встановленому порядку повної та достовірної інформації про стан довкілля та його вплив на здоров'я населення; участь в проведенні громадської екологічної експертизи; одержання екологічної освіти; подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю внаслідок негативного впливу на довкілля» [9, с. 167].

Безпека/небезпека держави розглядається в контексті концепту «національна безпека», а її забезпечення виступає однією з функцій держави – безпековою поряд з екологічною функцією держави – як відповідного напрямку діяльності держави з охорони, відтворення та оздоровлення навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, що входять у власність держави, юридичних та фізичних осіб, забезпечення екологічної безпеки, охорони і захисту екологічних прав фізичних і юридичних осіб» [10, с. 10].

А. Ю. Амбер зазначає, що «екологічна безпека та національна безпека держави взаємопов'язані та взаємозалежні. З одного боку, забезпечення екологічної безпеки є необхідною умовою забезпечення національної безпеки, оскільки погіршення екологічної ситуації може призвести до загрози здоров'ю та життю людей, економічної та соціальної нестабільності, а також порушення безпеки держави у зовнішніх відносинах. З іншого боку, національна безпека може впливати на стан екологічної безпеки через прийняття відповідних законів, нормативно-правових актів та політики в цій сфері» [1, с. 83].

Національну безпеку в найбільш узагальненому вигляді розглядають як «такий стан функціонування суспільства, за якого у повному обсязі забезпечуються територіальна цілісність, конституційний лад, суверенітет і прогресивний розвиток, реалізуються права і свободи громадян» [2, с. 147]. При цьому саме безпекову функцію І. Доронін називає основною або «генеральною», оскільки з уваги на те, що метою існування власне самого інституту держави є «забезпечення безпеки для кожного індивіда та суспільства, і є умовою виникнення цього інституту (у відриві від суверену), саме забезпечення національної безпеки повинно розглядатись як основна функція держави» [8, с. 76–77].

За своїм характером будь-яка небезпека може носити як природний характер, так і техногенний – останнє є наслідком людського господарювання та як наголошувалося вище – головним джерелом загроз екологічній безпеці людства. Це надає підстави говорити про особливу значущість техногенної безпеки – такого стану, що характеризується «відсутністю дій, станів чи процесів у техносфері, які прямо чи опосередковано призводять (або можуть призвести) до негативних змін (наслідків) у навколишньому природному середовищі, відтворенні населення та економіці» [18, с. 147]. За висновком

Ю. В. Корнєєва паралельно з техногенною небезпекою вживається поняття «екологічної небезпеки», яка може бути як пов'язаною з техногенними факторами, так і мати цілком природний або антропогенний характер. В такому випадку поняття «екологічна небезпека» науковець визначає як «всєбічна діяльність людини або такий стан природного середовища, в результаті якого (якої) виникли загрози життєдіяльності людини і природі» [15, с. 123].

Узагальнюючі наведені підходи А. Й. Головач зазначає, що в сучасному світі «зростання та загострення міжнародної екологічної небезпеки, що проявляється внаслідок діяльності транснаціональних корпорацій або втягнення національних економік у світове господарювання є одним із проявів негативної сторони глобалізації. В широкому вжитку є такі поняття як «екологічна катастрофа», «екологічна криза», «екологічне лихо» [7, с. 229].

На виконання безпекової (як і будь-якої іншої) функції держава формує відповідну державну політику, яку мають реалізувати органи публічного врядування різних рівнів – від загальнодержавного на рівні уряду та центральних органів державної виконавчої влади до рівня органів місцевого самоврядування територіальних громад. Так, державна екологічна політика – на думку Д. Ветвицького – це комплекс засобів і заходів, спрямованих суспільством і державою на охорону та оздоровлення довкілля, ефективне поєднання природокористування і природоохорони та забезпечення нормальної життєдіяльності громадян, який має два виміри – нормативний і регуляційний. Перший – це система правил і норм, другий – це конкретні дії для охорони навколишнього середовища [5].

У свою чергу Н. Нестеренко вважає, що «екологічна функція держави – це основний напрямок її внутрішньої та зовнішньої діяльності в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального природокористування й забезпечення екологічної безпеки населення та інших об'єктів, екологічного правопорядку, який здійснюється з метою забезпечення сприятливих умов існування населення і збереження навколишнього природного середовища. Екологічна функція держави складається із чотирьох основних елементів: раціонального використання природних ресурсів (природокористування), охорони навколишнього природного середовища (природоохоронна діяльність), забезпечення екологічної безпеки та екологічного правопорядку» [19, с.7].

В контексті нашого дослідження державна безпекова політика та державна екологічна політика все більше тяжіють до розуміння тощо факту, що вуглеводнева основа сучасної промисловості призводить до вичерпання природних ресурсів, руйнування захисних шарів атмосфери, забруднення водних басейнів.

Разом з негативною динамікою демографічних процесів все це примушує політиків, науковців та експертів громадянського суспільства вишукувати шляхи трансформації усталеної моделі взаємодії людини й природи, економіко-виробничої діяльності й навколишнього середовища. Так постають процеси, які Г. М. Калетник та С. М. Лутковська називають «екологічною модернізацією» вкладаючи в її розуміння «трансформацію індустріального суспільства на основі принципів екологічної етики та використанням високих технологій; суперіндустріалізація, що супроводжується якісним економічним зростанням (враховує дефіцит ресурсів), переорієнтацією тех-

нологій на відновлення екологічної рівноваги, технологічним подоланням негативних наслідків (створення промислових екосистем), формуванням технологічного суспільства, що стійко розвивається. Розвиток інноваційних технологій уможливає відновлення екологічної рівноваги через екологізацію технологічних процесів» [12, с. 36].

Все більше політиків, експертів та науковців намагаються окреслити риси нової, більш ефективної моделі, або так званої «концепції господарювання людини», в якій би домінувало бережливе відношення до природних багатств, раціонального їх використання, відповідальне споживання ресурсів життєдіяльності та всебічне сприяння зростанню життєздатності ноосфери й поступовому зменшенню екологічних та інших загроз життю й здоров'ю людини, тваринному й рослинному світу. Такою концептуальною моделлю в сучасному світі є модель Сталого Розвитку, яка подальшу взаємодію соціально-економічної та еколого-природної сфер розглядає як єдину взаємопов'язану систему життєдіяльності людства, в якій завдання подальшого відтворення популяції *homo sapiens* на планеті безпосередньо ув'язується з вирішенням найгостріших глобальних екологічних проблем сьогодення та створення принципово нової системи господарювання з пріоритетами на прогнозуванні, запобіганні й знешкодженні подібних проблем у майбутньому. При цьому загально визнаним є розуміння, що «екологічна безпека, як складова національної та міжнародної безпеки, є первинною по відношенню до сталого розвитку» [16, с. 18].

Як зазначає О. Беспалова «концепцію сталого розвитку покладено в основу екологічних політик багатьох країн світу. Концепція сталого розвитку має в своїй основі три так звані «стовпи»: екологічний, як головна причина занепокоєності світової спільноти за своє майбутнє, економічний, як поштовх до розвитку світового господарства за мінімальної шкоди довкіллю, та соціальний, як прагнення сучасного суспільства до встановлення справедливості у всіх її видах та формування у людей розуміння раціонального альтруїзму. Екологічний елемент концепції сталого розвитку виражається насамперед в створенні таких умов, при яких, зокрема, забезпечуються права людини та громадянина на безпечне життя та чисте довкілля, на забезпечення та підтримання екологічної безпеки як складової міжнародної (глобальної) та національної безпеки» [3, с. 11–12]. Так постає поняття «концепція екологічної безпеки», яка визначається як «сукупність поглядів, цілей, принципів, пріоритетів, способів, методів, вироблених для здійснення акторами дій управлінського, політичного, економічного, правового, адміністративного, науково-технічного, освітнього, виховного характеру, спрямованих для захисту життя і здоров'я індивідів, особливо важливих інтересів суспільства, держав, самого навколишнього природного середовища від негативних дій антропогенного, техногенного і природного характеру, а також на створення безпечних умов місць існування людей» [25, с. 267].

Реалізація концепції екологічної безпеки покладається на державну екологічну політику, яка є одним з ключових механізмів реалізації концепції Сталого Розвитку, основою діяльності органів публічного врядування в частині реалізації екологічних програм та проектів у двох взаємодоповнюючих напрямках: боротьба з ресурсним виснаженням (як кількісне погіршення екологічного стану довкілля) та боротьба з якісним погіршенням – техно-

генним забрудненням навколишнього середовища. При цьому навколишнє середовище (синонімічно використовуються також дефініції «навколишнє природне середовище» та «довкілля») науковці визначають як «середовище, в якому існують живі організми, включаючи повітря, воду, ґрунт, природні ресурси, флору, фауну, людей, а також взаємозв'язки між ними. Навколишнє середовище в цьому контексті простягається від середовища організму до глобальної системи [9, с. 15].

Державна політика екологічної безпеки в контексті концепції Сталого Розвитку вимагає відповідної діяльності органів державної влади, юридичних і фізичних осіб, національних і міжнародних громадських організацій, об'єднань, рухів, політичних партій та інших некомерційних організацій, яка спрямована на створення умов сталого, екологічно безпечного соціально-економічного розвитку держави, гарантій захищеності навколишнього середовища, екологічних прав і життєво важливих інтересів людини та громадянина від можливих зовнішніх і внутрішніх екологічних загроз, небезпек і ризиків з використанням адекватних конкретній екологічній ситуації політичних, економічних, науково-технічних, інформаційних та інших заходів і засобів [4, с. 47]. Відтак «проведення чіткої державної екологічної політики та забезпечення екологічної безпеки в сучасних умовах розвитку України є пріоритетним завданням як на міжнародній арені так і на національному рівні, являється важливим чинником та основою сталого економічного і соціального її розвитку» [14, с. 45]. Реалізація державної екологічної політики та забезпечення екологічної безпеки, за А. Й. Головачем, «досягається системою заходів (прогнозування, планування, завчасна підготовка і здійснення комплексу профілактичних заходів), які передбачають мінімальний рівень несприятливих впливів природи і технологічних процесів її освоєння на життєдіяльність і здоров'я людей при збереженні достатніх темпів економічного розвитку. Екологічна безпека здійснюється в межах всіх форм галузевого природокористування, включаючи прямий і опосередкований вплив на людину на всіх рівнях – глобальному, регіональному і локальному» [7, с. 229].

Отже, з вищенаведеного видно, що «екологічна безпека ототожнена з рівнем захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства, довкілля та держави від реальних або потенційних загроз, зумовлених антропогенними чи природними чинниками. На рівні країни вона пов'язана із сукупністю державних заходів (правових, економічних, технічних, гуманітарних і медичних), проведення яких відбувається з метою підтримання рівноваги між її екосистемами та антропогенним і природним навантаженням, розроблення механізмів оздоровлення й запобігання деградації довкілля, піклування про здоров'я людей» [23, с. 250–251]. При цьому Т. Герасимів та Т. Дашко формулюють дефініцію «екологічна безпека» як стан константної та динамічної рівноваги функціонування системи «природа–суспільство», що характеризується, з одного боку, захищеністю природного середовища від руйнівного антропогенного впливу й здатністю до самовідтворення екосистем, з іншого – захищеністю суспільства від екологічних загроз та стихійних лих, забезпеченням здорових природних умов його життєдіяльності» [6, с. 33].

У свою чергу Ю. П. Пахолок поняття «екологічна безпека» характеризує як: «забезпечення захисту життєво необхідних інтересів особи, суспіль-

ства, держави та природи від потенційних і реальних загроз, що можуть бути спричинені природним та техногенним впливом на довкілля; оптимальний стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується сприятливі умови для життєдіяльності та розвитку людини; стан захищеності населення, навколишнього природного середовища, господарських та інших об'єктів від різних загроз, що виникають в результаті негативних змін навколишнього середовища, природних явищ та антропогенної діяльності; сукупність заходів, що передбачають запобігання погіршенню екологічної обстановки небезпечної для навколишнього природного середовища, режиму використання природних ресурсів та здоров'я і життя людини» [20, с. 13].

Р. Метт'ю та Р. Флойд з Бірмінгемського університету трактують концепт «екологічної безпеки» у триєдиному комплексі як:

– «забезпечення гарантії запобігання екологічно значимим катастрофам і аваріям унаслідок сукупності дій, станів і процесів, які прямо або опосередковано не призводять до цих подій;

– ступінь відповідності наявних або прогнозованих екологічних умов завданням збереження здоров'я населення і забезпечення тривалого й стабільного соціально-економічного розвитку;

– комплекс станів, явищ і дій, які забезпечують екологічний баланс на Землі й у будь-яких її регіонах на рівні, до якого фізично, економічно, технологічно й політично готове людство» [28, с. 33].

Врешті В. О. Форсюк оперує поняттями «глобальна економічна безпека» та «міжнародна екологічна безпека», яку визначає як один з елементів загальної міжнародної безпеки та розуміє «як стан захищеності особливо важливих і необхідних екологічних складових нашої планети для збереження людського існування і підтримки природного екологічного балансу в усій системі. Усі члени світової спільноти зобов'язані дотримуватися існуючих і діючих нині в міжнародному праві принципів і норм у сфері захисту природного довкілля і забезпечення екологічної безпеки. Таким чином, глобальна екологічна безпека покладає відповідальність за екологічну кризу, що настає, на усі країни світу і зобов'язує останніх підтримувати екологічну безпеку усіма наявними силами» [25, с. 268].

Реалізація державної екологічної політики та політики екологічної безпеки органами публічного врядування здійснюється в різноманітних формах, насамперед це стосується державної екологічної експертизи та державного екологічного контролю – основних адміністративно-контрольних методів державного управління у сфері реалізації екологічної політики. При цьому «екологічна експертиза – це не тільки вид експертної діяльності уповноважених органів, а й реальний та перспективний метод управління державних органів та важливий засіб впливу громадськості на процес прийняття рішень щодо питань захисту природного середовища» [17, с. 17]. У свою чергу «державний екологічний контроль – діяльність державних органів влади, зміст якої полягає у контролі за дотриманням чинного екологічного законодавства, екологічних норм і стандартів всіма суб'єктами, незалежно від форм власності та підпорядкування; виконанням вимог з охорони природного середовища та природокористування, за станом відтворення та оздоровлення природного середовища і ресурсів» [Там само].

Останнім часом також все частіше говориться про системний «екологічний менеджмент». Екологічний менеджмент (екологічне управління)

є «складною системою досить розгалуженою і багатофункціональною, яка передбачає спрямування діяльності державних органів і економічних суб'єктів на дотримання вимог природоохоронного законодавства» [11; 26]. О. Калашник визначає наступний алгоритм реалізації державної екологічної політики в межах екологічного менеджменту:

- визначення державою основ своєї екологічної політики, її цілей, ключових напрямів реалізації, послідовність і гарантію виконання прийнятих зобов'язань;

- планування державою програм здійснення своєї екологічної політики, формування плану, розробка стратегії, врахування витрат відповідно до цілей;

- ефективно впровадження системи екологічного управління, можливості й засоби забезпечення функціонування для здійснення державою своєї екологічної політики, цілей, завдань;

- контроль та оцінка наслідків екологічного регулювання стану довкілля, здоров'я населення та економіки на підставі моніторингу, що здійснює необхідні вимірювання екологічних характеристик;

- проведення державою аналізу, корегування та вдосконалення екологічного управління у процесі набутого досвіду в зв'язку зі змінами в законодавстві, зміною пріоритетів для досягнення визначених цілей, забезпечення ефективності політики та управління адекватності витрат;

- впровадження процесу постійного вдосконалення екологічного управління з метою поліпшення загальних екологічних характеристик у сферах з виявленими можливостями для вдосконалення [11].

Було б неправильно покладати всі зусилля щодо забезпечення екологічної безпеки в країні на державу та органи публічного врядування. Якщо двома ключовими суб'єктами екологічної політики є людина й держава, якщо людина має невід'ємне право на екологічно захищену життєдіяльність, то й відповідальність за стан навколишнього середовища мають нести як держава з її інституціями, так і індивід, територіальна громада, спільнота, суспільство [26, с. 316–317]. Це потребує формування відповідної екологічної свідомості людини та в цілому – екологічної культури життєдіяльності суспільства, де «регулятором екологічної культури виступає екологічна свідомість, а інструментом формування екологічної свідомості є екологічні цінності, історично обумовлені форми зацікавлено діяльного ставлення суб'єктів до об'єктів природи» [27, с. 21].

Отже, можемо говорити про необхідність формування на державному рівні екологічної культури громадян та їх екологічної свідомості. Так, під екологічною свідомістю варто розуміти відповідальне екологоцентричне ставлення до оточуючого середовища, яке ґрунтується на усвідомленні особливостей взаємозв'язку людини, суспільства й природи, сутності самої природи й впливу на неї людини, шкідливих та корисних стратегій і технологій взаємодії людини з ноосферою. Екологічна свідомість, що склалася в певному суспільстві або домінує в ньому формує й відповідний певний тип екологічної культури суспільства, що обумовлює орієнтацію на екологічне природокористування, «зелену енергетику» [28] та дбайливе відношення до оточуючого середовища життєдіяльності, обмеження хижацького споживання, коеволюції людства та біосфери в єдиному ноосферному просторі.

Разом екологічна свідомість та екологічна культура виступають засадничими факторами державного механізму забезпечення екологічної безпеки.

За визначенням С. Совгіри, поняття «екологічна культура» в сучасному її розумінні повертається до первісного змісту, що проявляється у повазі, відповідальному ставленні до природи. Природа розглядається як рівноправний партнер взаємодії, а поняття «екологічна культура» цю складову культури людства фіксує чітко на соціальному, груповому та особистісному рівнях. На соціальному рівні екологічна культура проявляється через діяльність людства, що здійснює управління процесом створення ноосфери, подолання споживацького ставлення до навколишнього світу. На груповому рівні екологічна культура сприяє подоланню егоцентризму у відношенні до себе, до інших і до природи, сприяє переходу до інших, більш дієвих механізмів формування міжособистісних зв'язків, а через них до сталого розвитку. На особистісному рівні екологічна культура бере участь у перебудові внутрішнього світу особистості відповідно до пізнаних законів розвитку природи, суспільства в їх єдності та своєрідності» [22, с. 21].

С. Пономаренко надає розширене тлумачення екологічної культури – це «формування у людини свідомості й культури безпечного життя, набуття знань, умінь і навичок дослідження небезпек, що діють в середовищі її існування, вивчення засобів і методів захисту від них, необхідних для забезпечення комфортного і безпечного життя, то екологічна культура фахівця націлена на гармонізацію біосфери, техносфери і суспільства, що включає не тільки володіння системою знань, умінь і навичок за набутою спеціальністю, а й навички, здатність і готовність професійно вирішувати завдання безпеки життєдіяльності, мотивацію до екобезпечної діяльності, а також засвоєння культурних і етичних норм поведінки через залученість здобувачів освіти до вирішення завдань безперервної екологічної освіти» [21, с. 145].

Таким чином усі охарактеризовані поняття й дефініції є похідними й більшою чи меншою мірою дотичними до основної категорії нашої розвідки – екологічної безпеки. В світовому та вітчизняному науковому дискурсі не бракує різноманітних визначень цього поняття, включно з низкою офіційних тлумачень. Зазначимо лише, що в нашому авторському узагальненні наукова категорія «екологічна безпека» являє собою стійкий стан ноосфери як соціально-природної системи на основі збалансованого природокористування, оптимального характеру взаємодії людини, тваринного й рослинного світів, переходу до екоцентричного типу соціальних, економічних і техногенних процесів в діяльності державних і недержавних інституцій, спрямованої на створення, укріплення та розвиток оптимального середовища життєдіяльності людства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В цілому ході проведеної розвідки визначено та охарактеризовано структурні складники понятійно-категоріального апарату методології досліджень проблем екологічної безпеки. У його складі містяться, звичайно, філософські категорії, загальні поняття наукової методології пізнання та дослідження методологічних проблем формування понятійного апарату публічного управління. Зокрема, у цій статті розкрито взаємозв'язок основних термінів категоріально-понятійного апарату публічного управління у контексті наукової уваги до двох взаємозалежних і водночас відносно

самостійних гілок кореневого поняття «екологічна безпека», де перша розглядає безпеку людини та її життєдіяльності, а друга – безпеку в державному вимірі.

Науковий дискурс проблематики екологічної безпеки демонструє різні підходи і бачення дотичних категорій і понять, проте є єдиним в розумінні того, що в сучасній філософії публічного врядування «наріжним каменем» ефективного управління має стати сталий розвиток на основі дбайливого ставлення до природи, зменшення антропологічного навантаження на ноосферу, раціонального використання природних ресурсів з поступовим переходом від вуглеводневої енергетики до відновлюваної, збалансованої взаємодії людини з життєвим середовищем для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амбер А. Ю. Теоретико-дефінітивна експозиція категоріального апарату дослідження управління екологічною безпекою підприємства. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 56. С. 77–95. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-56-77-95>
2. Березовська-Чміль О. Б. Теоретичні основи дослідження національної безпеки. *Креативний простір*. 2021. № 2. С. 147–148.
3. Беспалова О. В. Місце екологічної безпеки в системі ціннісних орієнтирів сталого розвитку. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право*. 2020. Вип. 19. С. 8–13. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-3047-2020-10-19-8-13>
4. Буканов Г. М. Проблема формулювання дефініції забезпечення екологічної безпеки. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 60. С. 42–48.
5. Ветвицький Д. О. Розвиток державної екологічної політики України в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02; Акад. муніцип. упр. Київ, 2010. 20 с.
6. Гарасимів Т., Дашо Т. Феномен екологічної безпеки як об'єкт аксіологічно-правової рефлексії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2022. Т. 9. № 2. С. 30–36. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2022.34.030>
7. Головач А. Й. Глобальний рівень міжнародної екологічної безпеки в сучасному міжнародному праві навколишнього середовища. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2022. Вип. 73(ч.2). С. 228–233. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.66>
8. Доронін І. М. Екстраординарний характер реалізації безпекових функцій держави в сучасному світі: інформаційно-правовий аспект. *Інформація і право*. 2018. № 2. С. 86–95.
9. Зеркалов Д. В. Екологічна безпека та охорона довкілля : монографія. Електрон. дані. Київ : Основа, 2011.
10. Іванова Т. В. Загрози еколого-економічної безпеки України в контексті викликів глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 18. С. 77–81. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.18.77>
11. Калашник О. М. Екологічна безпека як складова державної політики України: понятійно-термінологічний аспект. *Демократичне врядування*. 2018. Вип. 21. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2018_21_4
12. Калетнік Г. М., Лутковська С. М. Екологічна модернізація та органічне виробництво в системі екологічної безпеки : монографія. Вінниця : ВНАУ, 2022. 357 с.
13. К्लешня Г. М. Екологічний імператив як фактор антропологічної безпеки сучасного суспільства. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2020. № 1. С. 57–63. DOI: <http://doi.org/10.18372/2412-2157.31.14827>
14. Коваленко І. Поняття та правові засади державної екологічної політики і екологічної безпеки на сучасному етапі розвитку України. *Історико-правовий часопис*. 2020. № 1. С. 42–46.
15. Корнєєв Ю. В. Поняття та правове регулювання екологічної безпеки в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2021. Вип. 49. С. 122–125. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.49.26>
16. Краснова Ю. А. Право екологічної безпеки. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 238 с.

17. Лазор О. Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр : 25.00.02. Київ : НАДУ, 2004. 36 с.

18. Латишева О. В., Підгора Є. О., Касьянюк С. В., Візіров В. Е. Природно-техногенна безпека та екологічна безпека: суть, індикатори оцінювання, роль у формуванні стратегії національної безпеки держави. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1. С. 145–161. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-145-161](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-145-161)

19. Нестеренко Н. М. Адміністративно-правові засади реалізації екологічної функції держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 20 с.

20. Пахолок Ю. П. Екологічне оздоровлення радіоактивно забруднених територій як складова екологічної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 77(2). С. 11–16. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.1>

21. Пономаренко С. І. Інтеграція термінів «культура безпеки життєдіяльності» та «екологічна культура». *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2020. Вип. 3. С. 139–149. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2020-3-44-139-149>

22. Совгіра С. Екологічна культура в аспекті освіти для сталого розвитку суспільства. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2023. Вип. 2. С. 17–24. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2023.282448>

23. Сич Т. В. Сформованість понятійно-категоріального апарату методології досліджень проблем управління освітою. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 65. Т 2. С. 124–129. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-2.22>

24. Толочко С. В., Шевченко Н. О. Екологічна безпека як складник культури миру в українців. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. Вип. 1. С. 247–254. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2022-103-1-247-254>

25. Форсюк В. О. Проблеми і перспективи формування державної політики екологічної безпеки в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2023. Вип. 1. С. 264–271. DOI: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-1-28>

26. Юрченко Л. І. Екологічна культура в контексті екологічної безпеки : монографія. Київ : ПАРАПАН, 2008. 296 с.

27. Dunayev I., Stativka N., Kuts Yu., Ziuz O., Kralia V. Analysis of mechanisms for establishing cooperation between public authorities, private sector and public in domestic waste management in Ukraine. *Public policy and administration*. 2020. Vol. 19, № 2. P. 314–328. URL: <https://www3.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/download/5270/4808>. DOI: <https://doi.org/10.13165/VPA-20-19-2-12>

28. Matthew Richard A., Floyd Rita. Environmental Security: Approaches and Issues. Routledge. 2013. 302 p.

29. Radchenko O. V., Radchenko O. O., Kriukov O. I. and other. Prospective directions of state regulation of “green” energy development in the context of Ukraine’s energy safety. *Second International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2021)*. E3S Web of Conferences 280, 09023 (2021). DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128009023>

Стаття надійшла до редакції 11.04.2023 р.

Стаття рекомендована до друку 22.05.2023 р.

Radchenko O. O.,

candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor,
 Doctoral Student at the Department of Public Administration
 Education and Research, Institute of Public Administration,
 V. N. Karazin Kharkiv National University,
 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

e-mail: ooradchenko@ukr.net<https://orcid.org/0000-0001-9286-0240>

A PHENOMENON OF ENVIRONMENTAL SECURITY: CATEGORICAL AND CONCEPTUAL APPROACHES IN THE CONTEXT OF PUBLIC GOVERNANCE

Annotation. The article analyzes the phenomenon of environmental safety as one of the most important issues of today's reality, which reflects the impact of human activity in various fields on the surrounding natural environment, which is an acute and urgent problem of our time, which actualizes the need for scientific understanding of the phenomena and processes of both global environmental changes and direct human influence on the state of the environment in the context of public management and regulation of the processes of ensuring the environmental security of national states and the entire world community.

The purpose of the research is to elaborate and systematize scientific categories, concepts and definitions of the sphere of public management and administration, related to the issues of ensuring environmental safety.

Due to the wide scientific attention and the intensity of the disclosure of the problems of the phenomenon of ecological safety in the scientific discourse, there is an inevitable conflict in the interpretation and understanding of certain scientific categories and definitions of a logical chain of concepts related to the root concept, which in this case is ecological safety. A certain solution to this scientific contradiction is the disclosure of the interrelationship of the main definitions of the categorical-conceptual apparatus of public administration in the context of scientific attention to two interdependent and at the same time relatively independent branches of the root concept of "environmental safety", where the first considers the safety of a person and his life activities, proposed in this article. and the second is security in the state dimension.

Some academic discourse on environmental security issues demonstrates different approaches and visions of related categories and concepts, but is unified in the understanding that in the modern philosophy of public management, the cornerstone of effective management should be sustainable development based on caring for nature, reducing the anthropological burden on the noosphere, rational use of natural resources with a gradual transition from hydrocarbon energy to renewable, balanced human interaction with the living environment for future generations.

Keywords: *ecological safety, ecological policy, sustainable development, public governance, sustainable development, resource sustainability, balanced development.*

REFERENCES

1. Amber, A.Yu. (2023). Theoretical-definitive exposition of the categorical research apparatus of environmental safety management of the enterprise. *Economic Bulletin of the University*, vol. 56, 77–95. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-56-77-95> [in Ukrainian].
2. Berezovska-Chmil, O.B. (2021). Theoretical foundations of national security research. *Creative space*, vol. 2, 147–148 [in Ukrainian].
3. Bepalova, O.V. (2020). The place of environmental security in the system of values of sustainable development. *Bulletin of Mariupol State University. Series: Right*, vol. 19, 8-13. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-3047-2020-10-19-8-13> [in Ukrainian].
4. Bukanov, H.M. (2019). The problem of formulating the definition of environmental safety. *Journal of Eastern European Law*, vol. 60, 42–48 [in Ukrainian].
5. Vetvytskyy, D.O. (2010). *Development of the state ecological policy of Ukraine in the conditions of globalization*. Extended abstract of candidate's thesis. Academy of Municipal Administration. Kyiv [in Ukrainian].
6. Garasimov, T., Dasho, T. (2022). The phenomenon of ecological security as an object of axiological and legal reflection. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: Legal sciences*, tom 9, vol. 2, 77–95. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2022.34.030> 56 [in Ukrainian].

7. Holovach, A.Y. (2022). The global level of international environmental security in modern international environmental law. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*, vol. 73–2, 228–233. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.66> [in Ukrainian].
8. Doronin, I.M. (2018). Extraordinary nature of the implementation of security functions of the state in the modern world: information and legal aspect. *Information and law*, vol. 2, 86–95 [in Ukrainian].
9. Zerkalov, D.V. (2011). Ecological safety and environmental protection: monograph. Electronic data. Kyiv: Basis [in Ukrainian].
10. Ivanova, T.V. (2019). Threats to the ecological and economic security of Ukraine in the context of the challenges of globalization. *Investments: practice and experience*, vol. 18, 77–81. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.18.77> [in Ukrainian].
11. Kalashnyk, O.M. (2018). Ecological security as a component of the state policy of Ukraine: conceptual and terminological aspect. *Democratic governance*, vol. 21. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2018_21_4 [in Ukrainian].
12. Kaletnik, G.M., Lutkovska, S.M. (2022). Ecological modernization and organic production in the system of ecological security: monograph. Vinnytsia National Agrarian University. Vinnytsia: VNAU.
13. Kleshnya, H.M. (2020). Ecological imperative as a factor of anthropological security of modern society. *Bulletin of the National Aviation University. Philosophy. Culturology*, vol. 1, 57–63. DOI: <http://doi.org/10.18372/2412-2157.31.14827> [in Ukrainian].
14. Kovalenko, I. (2020). Concepts and legal bases of the state ecological policy and ecological safety at the present stage of development of Ukraine. *Historical and legal journal*, vol. 1, 42–46 [in Ukrainian].
15. Korneev, Yu.V. (2021). Concept and legal regulation of environmental safety in Ukraine. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, vol. 49, 122–125. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.49.26> [in Ukrainian].
16. Krasnova, Yu.A. (2019). Environmental safety law. Kyiv: TSP «Komprint» [in Ukrainian].
17. Lazor, O.Ya. (2004). *Administrative and legal principles of public administration in the field of environmental policy in Ukraine*. Extended abstract of candidate's thesis. National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
18. Latysheva, O.V., Pidhora, Ye.O., Kasyanyuk, S.V., Vizirov, V.E. (2020). Natural and man-made security and environmental security: essence, evaluation indicators, role in shaping the national security strategy of the state. *Economic Bulletin of Donbass*, vol. 1, 145–161. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-145-161](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-145-161) [in Ukrainian].
19. Nesterenko, N.M. (2011). *Administrative and legal principles of realization of ecological function of the state*. Extended abstract of candidate's thesis. National University of bioresources and nature management of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
20. Pakholok, Yu.P. (2023). Environmental rehabilitation of radioactively contaminated territories as a component of environmental safety. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*, vol. 77(2), 11–16. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.1> [in Ukrainian].
21. Ponomarenko, S.I. (2020). Integration of the terms «life safety culture» and «environmental culture». *Bulletin of the Glukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko. Pedagogical sciences*, vol. 3, 139–149. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2020-3-44-139-149> [in Ukrainian].
22. Sovhira, S. (2023). Ecological culture in the aspect of education for sustainable development of society. *Collection of scientific works of the Uman State Pedagogical University*, vol. 2, 17–24. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2023.282448> [in Ukrainian].
23. Sych, T.V. (2019). Formation of the conceptual-categorical apparatus of the methodology of research on education management problems. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, vol. 65, tom. 2, 124–129. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-2.22> [in Ukrainian].
24. Tolochko, S.V., Shevchenko, N.O. (2022). Ecological safety as a component of the culture of peace among Ukrainians. *Personal spirituality: methodology, theory and practice*, vol. 1, 247–254. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2022-103-1-247-254> [in Ukrainian].
25. Yurchenko, L.I. (2008). Ecological culture in the context of ecological safety: monograph. Kyiv: PARAPAN [in Ukrainian].

26. Dunayev, I., Stativka, N., Kuts, Yu., Ziuz, O., Kralia, V. (2020). Analysis of mechanisms for establishing cooperation between public authorities, private sector and public in domestic waste management in Ukraine. *Public policy and administration*, vol. 19, no. 2, 314–328. URL: <https://www3.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/download/5270/4808>. DOI: <https://doi.org/10.13165/VPA-20-19-2-12> [in Ukrainian].

27. Matthew, Richard A., Floyd Rita. (2013). *Environmental Security: Approaches and Issues*. Routledge.

28. Radchenko, O.V., Radchenko, O.O., Kriukov, O.I. and other. (2021). Prospective directions of state regulation of “green” energy development in the context of Ukraine’s energy safety. *Second International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2021)*. E3S Web of Conferences 280, 09023. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128009023>

The article was received by the editors 11.04.2023.

The article is recommended for printing 22.05.2023.